
ГРЕБЕНИК Т.В.,
кандидат педагогічних наук,
директор,
Політехнічний технікум
Конотопського інституту
Сумського державного університету,
м. Конотоп

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто педагогічну проблему управління громадянським вихованням студентської молоді. Запропоновано систему управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу, яка дозволяє оптимізувати даний процес і підвищити його ефективність. Проаналізовано основні компоненти системи управління процесом громадянського виховання студентів та окремі їх складники. Визначено організаційно-педагогічне забезпечення даного процесу.

Ключові слова: управління процесом громадянського виховання студентів, система управління, компоненти системи управління, комплексно-цільова програма, кваліметрична модель, посадові функції суб'єктів управління.

В статье рассматривается педагогическая проблема управления гражданским воспитанием студенческой молодежи. Предложена система управления процессом гражданского воспитания студентов высшего учебного заведения, которая позволяет оптимизировать данный процесс и повысить его эффективность. Проанализированы основные компоненты системы управления процессом гражданского воспитания студентов и отдельные их составляющие. Дано определение организационно-педагогическое обеспечение данного процесса.

Ключевые слова: управление процессом гражданского воспитания студентов, система управления, компоненты системы управления, комплексно-целевая программа, кваліметрическая модель, должностные функции субъектов управления.

The pedagogical problem of the management of the students' civil education is considered in the article. The management system of the process of civil education of the students of higher educational establishment is offered. This system allows to optimize this process and promote its efficiency. The basic components of the management system of the process of the students' civil education and their separate constituents are analyzed. The organizationally-pedagogical providing of this process is determined.

Key words: *the management of the process of the students' civil education, the management system, components of the management system, qualimetrycal model, post functions of the management subjects.*

Постановка проблеми. Незаперечним є факт, що освітня система України знаходиться в процесі реформування. На сучасному етапі суттєво підвищується роль вищої школи у вихованні громадянина, розширюються соціальні функції, ускладнюються завдання та підвищується ступінь відповідальності за якість виховання високосвідомого фахівця-громадянина з активною життєвою позицією.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичним підґрунтям розв'язання зазначеної проблеми є наукові ідеї й положення теорії управління, зокрема освітніми системами різних рівнів, що викладено в працях В. Алфімова, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Олійника, В. Пікельної, Т. Сорочан, Є. Хрикова та ін.

Науковому осмисленню проблеми управління процесом громадянського виховання студентів сприяють також наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних учених, які присвячені: теоретико-методологічним засадам формування громадянської культури (Н. Дерев'янко, В. Іванчук); основним напрямкам та чинникам громадянської соціалізації студентів (В. Шабанов); організації громадянської освіти (І. Галактіонова, А. Ковтонюк, Т. Ладиченко, О. Мальцева, Л. Мисик); виявленню педагогічних умов громадянського виховання особистості (В. Астахова, Є. Берднікова, І. Бех); психологічним

аспектам становлення громадянськості особистості (Л. Снігур) та розвитку громадянської спрямованості особистості (М. Боришевський); формуванню громадянських цінностей (Л. Корінна) та громадянської позиції (Н. Корпач, М. Чельцов).

Мета статті. Розглянути педагогічну проблему управління громадянським вихованням студентської молоді, розробити систему управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу. Проаналізувати основні компоненти системи та окремі їх складники, визначити організаційно-педагогічне забезпечення даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Громадянське виховання студентської молоді в «Концепції національного виховання» та ряді інших нормативних документів вищої школи виділено як основний напрямок. Наголосимо, що саме у ВНЗ диференціюються спроби студентів свідомо виокремити себе як особистість із суспільства, частиною якого вони є. Нині проблема виховання високосвідомого громадянина потребує конструктивного розв'язання та надання необхідної теоретичної та практичної допомоги суб'єктам управління.

З метою пошуку відповідної системи управління процесом громадянського виховання студентської молоді та результативних форм громадянського виховання у вищій школі ви-

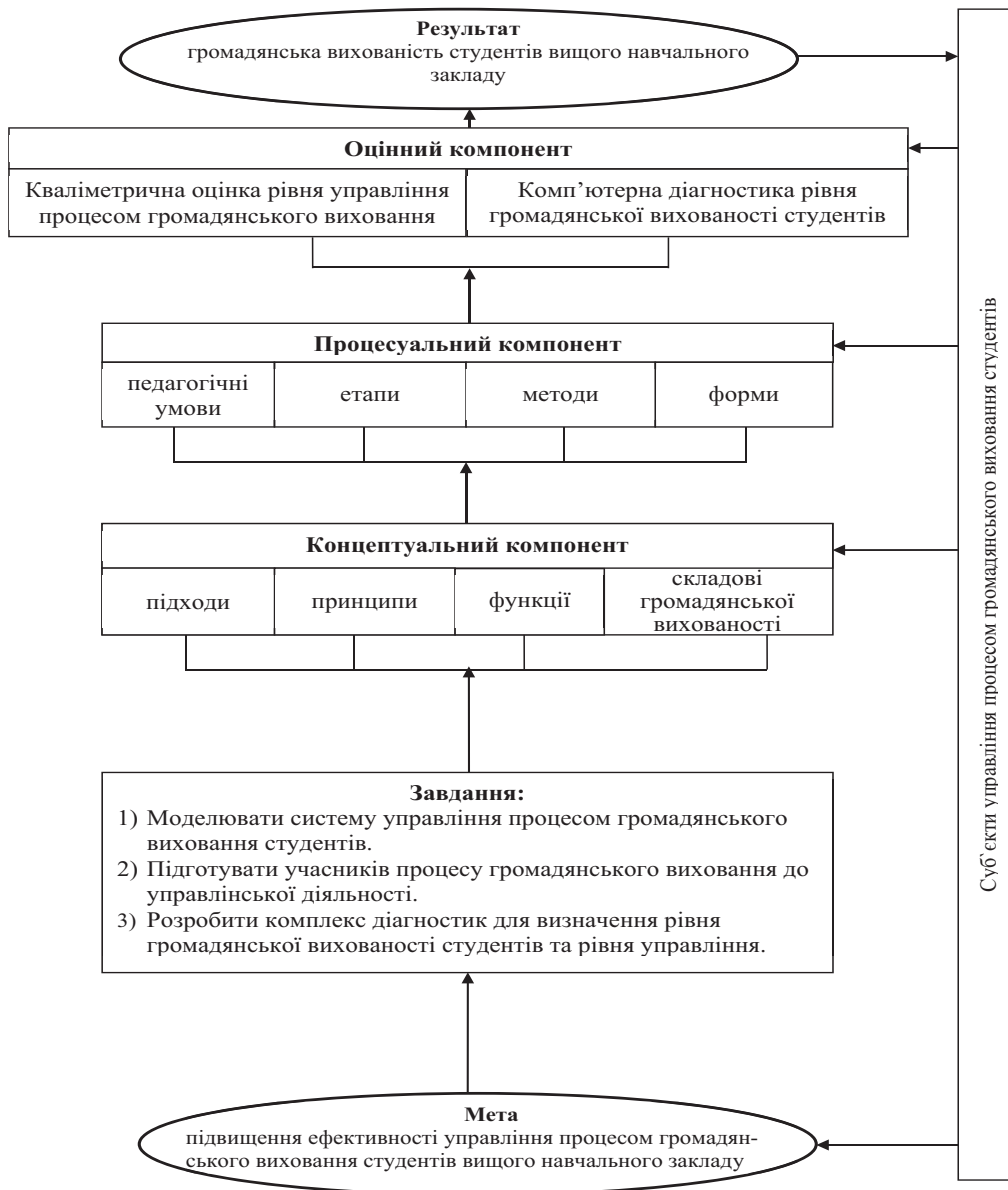

Рисунок 1. Система управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу

вчені наукові праці та результати досліджень провідних учених, які присвячені проблемі формування громадянської вихованості підростаючого покоління, питанням управління у вихованні, діяльності ВНЗ за сучасних умов; проведені бесіди з керів-

никами та викладачами навчальних закладів, вихованцями та батьками, представниками громадських молодіжних організацій. Виявлені ключові моменти ефективного управління громадянським вихованням студентів, завдяки яким було структуровано

систему поглядів на управління процесом громадянського виховання студентів (рис.1).

В основу моделювання системи управління процесом громадянського виховання студентів вищої школи було покладено **ідею** Є. Хрикова, який визначає систему як «множину взаємопов'язаних елементів, які утворюють цілісність, стійку єдність із середовищем, мають інтегративні якості та закономірності взаємодії» [5, с. 65]. Це передбачає розширення впливу громадської думки на прийняття управлінського рішення. Системі управління мають бути притаманні гнучкість, дієвість рішень, прогнозованість, експертність та ін.

Сучасне управління орієнтується на людину, активізацію її можливостей та максимальне використання наявного потенціалу [2]. Під час створення системи управління процесом громадянського виховання студентів ми виходили з того, що управління є системою, яка складається із взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, підпорядкованих одній меті.

Мета впровадження в практику ВНЗ представленої системи управління процесом громадянського виховання студентської молоді полягає в підвищенні рівня управління суб'єктів за всією субординаційною вертикаллю і, як наслідок, у підвищенні рівня громадянської вихованості студентів вищого навчального закладу.

Система управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу (рис. 1) включає три компоненти: концептуальний, процесуальний, оцінний. За основу компонентів взято складові процесу управління, які викладені Г. Єльниковою: цілевстановлення, що включає узгодження цілей всіх суб'єктів управління й урахування реальної ситуації в процесі прогнозування, програмування, що забезпечує створення критеріальної вимірної моделі результату; цілеспрямування

через процеси організації діяльності виконавців за умови оптимального розподілу функцій і повноважень, координації й регулювання їх взаємодії; ціледосягнення: проводиться контроль одержаного результату через установлення зворотного зв'язку, аналіз і висновок про ефективність управління [3, с. 63].

Концептуальний компонент є першим у системі управління процесом громадянського виховання студентів. У словнику української мови термін «концепція» трактується як система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище, світорозуміння, переконання. У зв'язку з цим концептуальний компонент розкриває завдання, зміст, підходи, закономірності, принципи та функції управління процесом громадянського виховання.

Система управління процесом громадянського виховання студентів вибудована на інтеграції системного, гуманістичного та діяльнісного підходів. Ці підходи взаємозумовлені, оскільки дозволяють згідно з результатами діагностики коригувати підсистеми виховного процесу в закладі.

Зазначимо, що ВНЗ є відкритою соціально-педагогічною системою, а тому для нашого дослідження надзвичайно важливим є системний підхід, суть якого полягає у формуванні такого цілісного бачення дійсності, завдяки якому кожен об'єкт розглядається як система. Підкреслимо важливість застосування гуманістичного підходу до управління процесом громадянського виховання студентів.

Застосування діяльнісного підходу в процесі реалізації розробленої системи забезпечує взаємодію суб'єктів управління як рівноправних партнерів. У процесі управління громадянським вихованням педагоги ВНЗ культивують у студентів бажання діяти, ініціювати добрі вчинки, брати участь у громадському житті, бути соціально активними громадянами.

У визначенні сутності поняття «принципи управління» ми спирали-

ся на думку Є. Хрикова. Під принципами управління вчений розуміє фундаментальні положення, вихідні вимоги до його здійснення: плановірності, оптимальної структури, зворотного зв'язку, необхідної розмаїтості підсистем, цілісності функцій управління та ін. [5]. Зазначені принципи покладені в основу побудови системи управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу. Вища школа повинна цілеспрямовано формувати здібності студентів до самореалізації й саморозвитку.

На основі використання принципу плановірності забезпечується реалізація створеної комплексно-цільової програми «Управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ», яка передбачає нормативний ідеал бажаного майбутнього, який спонукає до дії більшість учасників процесу, сприяє створенню умов, сприятливих для виховання високосвідомого громадянина. Важливо при цьому використовувати можливості студентського самоврядування, молодіжних лідерів та як мотиваційну основу підсилювати зв'язок із життям. Завдяки даному принципу забезпечено створення бажаної конструкції як системи управління процесом громадянського виховання студентської молоді (рис.1), так і діагностичних матеріалів (кваліметричної моделі оцінки рівня управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу та комп'ютерної програми визначення рівня громадянської вихованості студентів. У зв'язку з цим використання принципу плановірності в управлінні процесом громадянського виховання студентів є важливою умовою його ефективності.

Принцип зворотного зв'язку забезпечує повноту і цілісність взаємодії складових системи управління процесом громадянського виховання студентів. За результатами діагностування, яке забезпечується оцінним компонентом розробленої системи управління процесом громадянського вихо-

вання студентів ВНЗ, через суб'єктів управління процесом громадянського виховання – студентів – здійснюється аналіз усіх компонентів управління. Виходячи з розбіжності між поставленою метою та отриманим результатом, проводимо корекцію управлінських дій: реалізується прямий зв'язок системи управління процесом громадянського виховання студентів.

Використання принципу цілісності функцій управління в процесі громадянського виховання (цілевстановлення й прогнозування, планування й програмування, мотивація і організація, контроль і регулювання) забезпечує визначення їх взаємозв'язку і сприяє створенню середовища, сприятливого для підвищення рівня громадянської вихованості студентів за умови правильно обраних методів, форм та організаційно-педагогічного забезпечення даного процесу. У рамках процесуального компонента забезпечено вибір методів управління навчальним закладом, які науковці поділяють на загальні, специфічні та часткові. Ми взяли за основу класифікацію методів управління Г. Єльникової [3], уточнили часткові методи щодо специфіки громадянського виховання студентів вищого навчального закладу.

Методи виховання – це «науково обґрунтовані загальні способи педагогічно-доцільної суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників виховного процесу, спрямовані на досягнення мети виховання» [1, с. 489]. У ВНЗ серед методів та форм громадянського виховання пріоритетна роль належить інтерактивним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. Це ситуаційно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки» тощо. Крім цих методів, нині доцільно залучати також традиційні: бесіди, диспути, лекції, різні способи роботи з книгою, із пері-

одикою, самостійне рецензування і т. ін. При цьому вагома роль відводиться позааудиторним формам організації виховного процесу (громадські організації, клуби за інтересами, факультативи, гуртки, спортивні секції тощо).

Оскільки для молоді надзвичайно важливою є думка друзів, то студентське самоврядування в процесі громадянського виховання є одним з головних та функціонує на всіх рівнях (академічної групи, факультету, інституту, університету тощо).

Перейдемо до розгляду процесуального компонента (рис. 1). Він включає в себе організаційно-педагогічне забезпечення системи управління процесом громадянського виховання студентської молоді: комплексно-цільова програма «Управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ», програма та навчально-методичний супровід курсу «Керівництво громадянським вихованням студентської молоді» для викладачів і кураторів академічних груп, заступників деканів з виховної роботи ВНЗ з метою ознайомлення з основами громадянського виховання й управління цим процесом, кваліметрична модель оцінки рівня управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ та комп'ютерна програма визначення рівня громадянської вихованості студентів вищого навчального закладу. Розробленою нами комплексно-цільовою програмою «Управління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ» охоплено всі компоненти системи управління процесом громадянського виховання студентів. Дана програма є інструментом запровадження системи управління цим процесом (рис. 1) в практику навчальних закладів.

При цьому слушною для дослідження є думка Т. Сорочан, яка зазначає, що «більш ефективним є чітке визначення повноважень та завдань кожного працівника, ніж заохочення та покарання» [4, с. 5]. Розглянемо основні посадові функції суб'єктів управ-

ління процесом громадянського виховання студентів ВНЗ, враховуючи виокремлені методи управління даним процесом: ректор, проректори: аналіз, мотивація, контроль, регулювання, моніторинг ресурсного забезпечення, розробка концепції та комплексно-цільової програми, підготовка учасників до громадянського виховання; директори, декани, завідувачі випускаючих кафедр та відділень: планування, організація, доведення управлінських рішень у процесі громадянського виховання до виконавців, регулювання, контроль за їх виконанням; викладачі та співробітники, куратори: отримання управлінської інформації, планування, мотивація, організація, організаційно-методичне забезпечення виконання рішень під час громадянського виховання в ході аудиторних занять та позанавчальних заходів; керівники громадських організацій, студентські лідери, батьки: отримання управлінської інформації, ініціювання власних проектів та їх реалізація в ході позанавчальних заходів громадянської спрямованості. Можливий перерозподіл функцій, заміна виконавців, забезпечення додатковою інформацією чи обладнанням тощо.

Управління громадянським вихованням студентів вищої школи є важливим на всіх рівнях субординаційної вертикалі. Визначені посадові функції суб'єктів управління забезпечують дієвість кожного компонента управління процесом громадянського виховання студентів. При цьому основними етапами управління є інформаційно-проектувальний, організаційно-діяльнісний, контрольний-коригувальний, порівняльно-узагальнюючий.

Оцінний компонент розробленої системи управління процесом громадянського виховання студентів (рис. 1) є надзвичайно важливим, бо на його основі вибудовано канал зворотного зв'язку. Даний компонент слугує проведенню моніторингу в ході використання розробленої системи управління процесом громадянського вихован-

ня молоді, дозволяє коригувати, стимулювати та регулювати діяльність суб'єктів управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу на результат. Періодичне діагностування даного процесу розбиває його на управлінські цикли; посилюється контролююча функція управління щодо узагальнення результатів та форм виходу інформації; планується формування ініціативних груп щодо реалізації молодіжних проектів громадянської спрямованості в рамках волонтерського руху тощо.

Нами виокремлено три рівні управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу: середній, достатній, високий. При цьому зауважимо, що система управління громадянським вихованням студентів ВНЗ не носить аксіоматичного характеру. Запропонована система сприяє створенню необхідних умов для творчого розвитку та особистісного професійного зростання як особистості вихованця, так

і вихователя, оскільки заходи комплексно-цільової програми управління спрямовані на працівників, студентів та батьків. Щоб забезпечити розвиток виховної діяльності працівників вищого навчального закладу та створення досконалої системи виховання у ВНЗ, запропоновану систему управління процесом громадянського виховання студентів розроблено як інструментарій вибудови певного ряду ситуацій, знаходження альтернатив у ході вдосконалення виховної системи навчального закладу та забезпечення реалізації поставлених завдань щодо виховання громадянина.

Висновки. Таким чином, ефективність управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу, на наш погляд, може бути забезпечена впровадженням у практику ВНЗ системи управління зазначеним процесом за умови розробленого та експериментально перевіреного організаційно-педагогічного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко А. М. Методи виховання / А. М. Бойко // *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України*; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 488-490.
2. Гребеник Т. В. Стратегія управління персоналом навчального закладу освіти / Т. В. Гребеник // *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., (4-5 березня 2014 року, м. Суми). Том 1.* – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. – С. 242-243.
3. Єльнікова Г. В. Теоретичні основи адаптивного управління соціальними системами / Г. В. Єльнікова // *Директор школи, ліцею, гімназії.* – 2006. – № 6. – С. 59-64.
4. Сорочан Т. Антикризисні поради керівникові навчального закладу / Т. Сорочан // *Управління освітою.* – 2009. – № 11, червень. – С. 3-5.
5. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: навчальний посібник / Є. М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.